

Matej Rode

UDK 886.1/2.09:929 Andrić I.

Srednja zdravstvena šola v Celju

ZGODNJA RECEPCIJA IVA ANDRIĆA PRI SLOVENCIH

Ko danes prebiramo domala vse, kar je napisal Ivo Andrić, tudi v slovenščini, navadno ne razmišljamo, kako je prišlo do teh prevodov. Zdi se nam samoumevno, da imamo dela našega edinega nobelovca tudi v slovenščini. In vendar je to, da imamo vse te prevode, le krona, le lepši del procesa, ki mu pravimo recepcija ali sprejemanje nekega avtorja v književnosti drugega naroda. Kajti naj se tega zavedamo ali ne, je vsaka besedna umetnina, ki je objavljena v nekem jeziku, del besedne umetnosti tega jezika. In to ne glede na to, ali je besedilo napisano izvorno v tem jeziku ali je bilo vanj le prevedeno. Bralci praviloma ne delajo razlik. Zato bi bilo prav, če bi podobno, kot počnemo pri preučevanju nastanka izvornih, preučevali tudi, kako so nastajali in prihajali k nam prevodi. Tudi pri tem namreč obstajajo zakonitosti. O tem, kako neki narod sprejema in se seznanja z deli ustvarjalca, ki je pisal v njemu tujem jeziku, obstaja celo določeno model. Navadno o takem avtorju najprej pišejo bodisi o njegovih delih bodisi o njem samem. Šele nato se pojavijo tudi prevodi. Le-ti so navadno rezultat navdušenja posameznika, poznavalca avtorjevega dela, marsikdaj pa tudi rezultat osebnih stikov. V drugem obdobju, ko navadno avtor postane bolj znan v lastni književnosti, se poveča zanimanje za njegova dela tudi v književnosti prejemnici. Temu marsikdaj sledi še tretje obdobje. Avtor iz tega ali onega razloga postane svetovno znan in v književnosti prejemnici nastane potreba po popolnejšem spoznavanju tako avtorja kot njegovega dela. Rezultat je večje število člankov, posvečenih avtorju, in marsikdaj tudi bolj ali manj obširen izbor prevedenih del. Neredko tudi zbrana dela.

Za nas bo zanimivo, da preverimo, ali ta model velja tudi za recepcijo Iva Andrića pri Slovencih. Preveril sem ga na gradivu, ki ga ponuja knjiga *Ivo Andrić. Bibliografija dela, prevoda i literature*,¹ ter na lastnih raziskavah. Ugotovil sem, da je tudi pri Andriću mogoče govoriti o treh obdobjih pri recepciji njegovih del pri Slovencih. Prva sega do začetka druge vojne. V tem obdobju smo se z Andrićem seznanili predvsem po člankih, ki so ocenjevali njegova dela. Le kot izjema je v tem času izšel tudi prevod enega njegovih del. Drugo obdobje obsega čas od 1945 do 1961, do tedaj, ko je bila Andriću podeljena Nobelova nagrada. Od tedaj dalje pa traja tretje obdobje. Za zdaj se bom omejil le na prvo obdobje, na obdobje zgodnje recepcije.

Kdaj so Slovenci prvič slišali za Iva Andrića, je, kot je to skoraj pravilo v podobnih primerih, nemogoče zanesljivo ugotoviti. Ni pa nobenega dvoma, da je bilo to že zelo zgodaj. Razloge za to je treba iskati ne le v velikem zanimanju za srbsko in hrvaško književnost pri Slovencih v času, ko je Andrić začel objavljati, v času tik pred prvo svetovno vojno. Ivo Andrić je bil zanimiv za nas tudi zato, ker je bil tiste čase eden redkih prevajalcev iz slovenščine. Njegovi prevodi pesmi Vide Jerajeve, Vladimira Levstika, Antona Medveda, Josipa Murna in Otona Župančiča niso mogli ostati neopaženi. Ne bomo se ukvar-

¹ Ivo Andrić. *Bibliografija dela, prevoda i literature*. Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd 1974.

jali z vprašanjem, kako se je Andrić seznanil s slovensko književnostjo in kako je prišlo do prav takega izbora prevedenih pesnikov in pesmi. To je posebno vprašanje. Zanima nas pač, kako smo Slovenci spoznali Andrića in njegovo delo.

Prvo dokumentirano omembo Andrićevega imena v slovenskem tisku srečamo v oceni zbornika *Hrvatska mlada lirika*,² ki jo je pod psevdonimom dr. Zober objavil Vladimir Knaflič v Ljubljanskem zvonu 1914. V njej omenja tudi Andrića.

Prav gotovo pa so bile tudi druge možnosti, da smo se Slovenci seznanili z Andrićem. Omenimo samo revijo *Književni jug*, ki je v letih 1918 in 1919 izhajala v Zagrebu. V njej je sodelovala cela vrsta slovenskih avtorjev: Fran Albrecht, Ivan Albreht, Božidar Borko, Ivan Cankar, Anton Debeljak, Janko Glaser, Joža Glonar, Igo Gruden, Fran Ilešič, Miran Jarc, Ferdo in Juš Kozak, Zofka Kvedrova, Ivan Lah, Anton Loboda, Ksaver Meško, Anton Novačan, Anže Novak, Jože Pahor, Radivoj Rehar, Janko Samec in Oton Župančič. Nekateri so objavili le eno ali dve besedili, drugi pa so bili stalni sodelavci. Navedel sem ta dokaj dolg seznam z namenom, da pokažem na pisano sestavo sodelavcev in s tem opozorim na možnost, da je vsak vsaj v svojem ožjem krogu lahko razširjal informacije o reviji in s tem tudi o Andriću. Andrić je bil namreč eden od urednikov in zelo ploden sodelavec. Razen tega obstaja možnost, da je imel Andrić s kom od njih tudi osebne stike.

Da so podobni stiki bili, dokazuje izvod Andrićeve pesniške zbirke *Ex Pontu*, ki ga hrani Knjižnica Edvard Kardelj v Celju.³ V njem je z Andrićevo roko napisano posvetilo:

»Mom dragom drugu Antonu Novačanu. U Zagrebu 1918. Ivo Andrić«

Novačan je bil tiste čase tajnik češkega poslaništva pri Narodnem veču v Zagrebu, obenem pa je bil eden od urednikov *Književnega juga*.

In prav zbirka *Ex Pontu* je dala povod za prvo literarno oceno kakega Andrićevega dela pri nas. Miran Jarc, tedaj eden glavnih poročevalcev o dogajanjih v srbski in hrvaški književnosti pri nas, je v Ljubljanskem zvonu v svojem eseju *O novejši srbski in hrvaški književnosti*⁴ obširno pisal tudi o tej Andrićeви zbirki. Med drugim pravi:

»Resnični naravni razvoj prehoda iz gledanja sub specie temporis v sub specie aeternitatis se je izvršil pri Andriću, ki je podal v »*Ex Pontu*« verno sliko takega duševnega preobrata. Ta knjiga je za našo literaturo biser, kot so Cankarjeve Podobe iz sanj.«⁵

In malo dalje:

»Iz teh pesmi v prozi veje tako intimen, pravemu človeku soroden duh, da se ti zdi, da čitaš iz svojega dnevnika.«⁶

Ko postavi Andrićevo zbirko v okvir celotne srbske in hrvaške književnosti, pravi Jarc:

»Če je za Krležo in Cesarca značilno nasilno popenjanje k višku brez ozira na levo in desno, vidi Andrić rešitev svoje utrujene duše v usmiljenju. (Kako neprimerno blažilneje učinkuje to krščansko razpoloženje od nietzschejanstva!«⁷

Oceno zaključí z besedami:

² Dr. Zober. *Hrvatska mlada lirika*. LZ 1914, str. 438–440.

³ Signatura 34935.

⁴ Miran Jarc: *O novejši srbohrvaški liriki*. LZ 1921, str. 42.

⁵ Prav tam, str. 43.

⁶ Prav tam.

⁷ Prav tam, str. 44.

»Tako je Andrićevo delo najčistejša, najgloblja in najsimpatičnejša izpoved iskavca poeta, ki je prebogata v svoji duši, da bi se ogrinjal v talmi preroška ogrinjala (Cesarec in drugil).«⁸

Tudi preostale knjige, ki jih je objavil Andrić v tistem času, so bile deležne po večini ugodne kritike v slovenskem tisku. Tako je že leta 1920, zopet v Ljubljanskem zvonu izšla ocena Ivana Zorca, posvečena knjigi *Put Alije Djerzeleza*.⁹ V njej je tudi naslednja oznaka:

»Z nekoliko potezami, včasih z enim samim stavkom ali celo z vzklikom, nam pisatelj pove več nego marsikdo v celem gostobesednem poglavju. Iva Andrića po pravici smemo prištevati med dobre jugoslovanske naturaliste, med najboljše naše pripovednike.«¹⁰

Med drugim kaže omeniti, da je osnovna misel celotne ocene pravzaprav obsodba številnih turcizmov v Andrićevem besedilu. Bil je to pač čas, ko je jezikovni purizem pri nas doživljal svoj razmah in je ta ocena ena od njegovih manifestacij. Tako je Andrićevo ime tudi na ta način povezano s slovensko kulturo.

Tudi o drugih Andrićevih knjigah so pisali sočasni slovenski kritiki. Skoraj da ni dela, ki je izšlo v tistem času, da bi ne našlo odmeva tudi pri Slovencih. Tako je Anton Debeljak pod psevdonimom J. Šega pisal o *Pripovetkah* iz 1924.¹¹ Vinko Košak je poročal o *Pripovetkah* iz 1931.¹² Božidar Borko pa je že prej poročal o zborniku *Sa stana zamagljenih*.¹³ Vse te ocene so bile objavljene v Ljubljanskem zvonu, kar je treba posebej poudariti. Domu in svetu se Andrić pač ni zdel zanimiv.

In prav zbornik *Sa strana zamagljenih*, v katerem je med drugim izšla tudi novela *Most na Žepi*, je bil pobuda za nastanek prvega prevoda kakega Andrićevega besedila v slovensščino. Tone Potokar, zelo razgledan informator za srbsko in hrvaško književnost pri Slovencih v času med dvema vojnama, je prevedel *Most na Žepi* in ga objavil v dveh nadaljevanjih v Slovincu.¹⁴ S tem je bila dana možnost, da se tudi širši krog bralcev seznanil z umetniško besedo bodočega nobelovca. To je bilo leta 1929.

Žal je bil to še dolgo potem edini prevod kakega Andrićevega dela. Tako ni bilo prave možnosti, da bi se Slovenci seznanili podrobneje s pisateljem in njegovim delom. Vendar pa kaže, da kljub temu Andrićevo ime ni bilo popolnoma neznan. Za to obstaja zanimiv dokaz. Tone Potokar, ki je tudi eden najbolj razgledanih Slovencev po bolgarski književnosti, je med drugim napisal članek o Jordanu Jovkovu, enem najboljših bolgarskih proznih piscev. Izšel je v Slovincu 1936. V njem med drugim pravi:

»Sploh imam pri prebiranju del Jordana Jovkova vtis sila globokega in notranje zgrajenega človeka in umetnika. Ponekod se mi vsiljuje sorodnost med njim in prozo najboljših srbohrvaških pripovednikov: Iva Andrića.«¹⁵

Potokar, kasneje tudi eden od najplodnejših prevajalcev Andrića pri Slovencih, je v želji, da bi kar najbolj plastično predstavil bolgarskega pisatelja, segel po primerjavi z Andrićem. Se pravi, da je domneval, kako Slovenci vsaj nekoliko poznamo tega pisatelja, da ga je lahko uporabil kot primerjavo. Kaj je prispevalo k takemu mnenju, bo treba še raz-

⁸ Prav tam.

⁹ Ivan Zorec: Ivan Andrić. *Put Alije Gjerzeleza*. LZ 1920, str. 379.

¹⁰ Prav tam, str. 379.

¹¹ J. Šega: Ivo Andrić. *Pripovetka*. LZ 1926, str. 154.

¹² Vinko Košak: Ivo Andrić. *Pripovetke*. LZ 1932, str. 374.

¹³ B. Borko: *Sa strana zamagljenih*. LZ 1929, str. 58–59.

¹⁴ Ivo Andrić. *Most na Žepi*. (Iz srbohrvaščine Tone Potokar.) *Slovenec* 1929, št. 137, str. 3, št. 138, str. 3.

¹⁵ Tone Potokar: *Jordan Jovkov*. *Slovenec* 1936. št. 160, str. 5.

iskati, kajti gotovo so bile možnosti, da bi Slovenci zvedeli še kaj več o Andriću. Pri tem ne mislim samo na možnost, da so ga brali v izvirniku. Prav v tridesetih letih se pojavijo prvi prevodi Andrićevih del v nemščino in dokaj lepo število prevodov v češčino. Ne smemo pozabiti, da so bile prav v tistem času slovensko-češke zveze izredno živahne.

Če skušamo rezimirati prvo, zgodnje obdobje recepcije Andrićevih del pri Slovencih, smo lahko zadovoljni. Razen vrste poročil o njegovih knjigah je takrat izšel tudi prvi prevod. S tem je bila dana solidna podlaga za naslednje, drugo obdobje, ki se lahko ponaša kar s skoraj tridesetimi prevodi: od posameznih člankov do celotnih knjig. Razen tega v drugem obdobju o Andriću pišejo najuglednejši slovenski literarni kritiki in preučevalci srbske in hrvaške književnosti. Tako lahko trdimo, da model o recepciji kakega avtorja v kulturi jezika prevoda, ki ga ponuja prevajalska veda, velja tudi za primer Iva Andrića pri Slovencih.

Summary

AN EARLY RECEPTION OF ANDRIĆ BY THE SLOVENES

The early reception period of Andrić's works by the Slovenes occupies the period until the year 1941. It started already with Andrić's interest in the Slovene poetry and with his translations from the Slovene, as well as with his acquaintance with Anton Novačan. The first mentions were linked with the book *The Croatian Young Lyrics*. The collection *Ex Ponto* gave rise to the first critical review. Then, the Slovene criticism, in its own manner, followed the entire Andrić's creativeness. In the year 1929, there was published the first translation. It was Tone Potokar's translation of the narrative *The Bridge on the Žepa*. All this was a solid basis of a further interest taken in Andrić and his works among the Slovenes.

Osnovni besedila:

- 1) Ivan Janež: Ivan Andrić. Pri Atle Gjelvare. Lj. 1920, str. 379.
- 2) Prav tam, str. 379.
- 3) J. Šega: Ivo Andrić. Priloga Lj. 1928, str. 124.
- 4) Vinko Košak: Ivo Andrić. Priloga Lj. 1932, str. 374.
- 5) B. Bokor: 25 letna zamisel. Lj. 1929, str. 58-59.
- 6) Ivo Andrić: Most na žepi (iz zbirke: Tone Potokar). Slovenski slovenec 1929, str. 137.
- 7) Prav tam, str. 138.
- 8) Prav tam, str. 144.
- 9) Tone Potokar: Jordan Jovkova. Slovenski slovenec 1936, str. 150.